

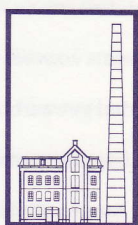
nijvertijd

Eerste nummer

Voor u ligt het eerste nummer van 'Nijvertijd', een halfjaarlijkse uitgave van de Stichting Industrieel Erfgoed Deventer. Zoals de naam al suggereert willen we u informeren over nijvere tijden, over oude fabrieken, dampende schoorstenen, draaiende machines, hardwerkende arbeiders en alles wat dit woord verder aan nostalgische beelden oproept. In ieder nummer zal een vorm van nijverheid uit het verleden voor het voetlicht gebracht worden.

GEBR. TEN HOVE

Ditmaal staat Stoomolieslagerij Gebroeders Ten Hove centraal. Gedurende een eeuw heeft dit bedrijf het leven in de Raambuurt in Deventer bepaald. Op de volgende pagina's kunt u lezen over de ontwikkeling van Ten Hove. In het volgende nummer van Nijvertijd zullen we met name aandacht besteden aan de arbeidsomstandigheden.

In de rubriek "gesignaleerd" vindt u allerlei wetenswaardigheden over industrieel erfgoed. Wist u bijvoorbeeld dat onlangs onder het voormalige Hardonk/Meelbrugcomplex in Deventer een overblijfsel van een oven is gevonden?

We zijn als stichting ontzettend trots om op deze wijze met 'Nijvertijd' naar buiten te kunnen komen. Dit eerste nummer is gesponsord door de Maatschappij voor Nijverheid en Handel, departement Deventer. De vormgeving is van Pieter Ellens van het in Deventer gevestigde reclameadviesbureau Allison. Hij heeft ons hiermee, ook financieel, enorm geholpen. Zonder steun van beide sponsoren en de bijdragen van onze donateurs zouden wij in zo korte tijd niet zoveel hebben kunnen bereiken. Allen hartelijk dank!

Uiteraard ook een dankwoord voor de leden van onze onderzoeksgroep, die met veel enthousiasme allerlei gegevens over Ten Hove boven tafel hebben weten te krijgen en voor Bob Birza, die de artikelen over Ten Hove heeft geschreven.

Rob Viveen, voorzitter

De stichting Industrieel Erfgoed Deventer, kortweg SIED genoemd, is opgericht in juli 1995.

Doel is het behoud van industrieel erfgoed in Deventer en omgeving. Ons werkgebied omvat de gemeenten Bathmen, Deventer, Diepenveen, Gorsse, Holten, Lochem, Olst, Raalte en Voorst.

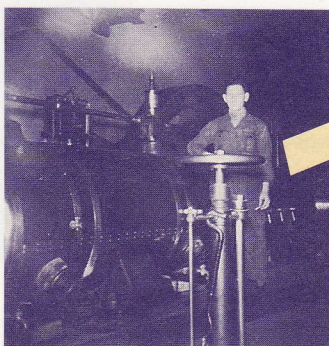
Gegevens vastleggen, historisch onderzoek doen en daarover publiceren zijn belangrijke onderdelen van het werk dat verricht wordt. Ook organiseren we excursies, bijeenkomsten en lezingen en geven we advies op het gebied van hergebruik van industrieel erfgoed.

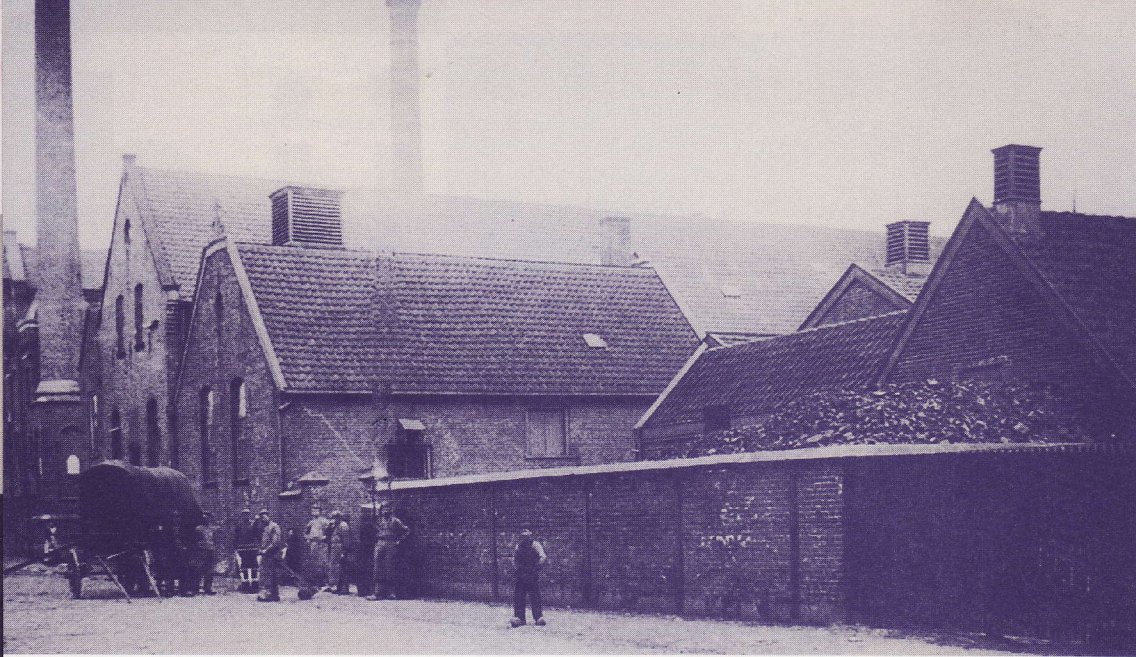
En natuurlijk zetten we ons in voor monumenten van bedrijf en techniek, die door sloop bedreigd worden.

Voor het uitvoeren van deze activiteiten hebben we een projectgroep Behoud en twee werkgroepen gevormd:

de werkgroep Onderzoek en de werkgroep Publiciteit.

Kortom: een actieve club met enthousiaste vrijwilligers die zich inzetten voor het behoud van industrieel erfgoed in Deventer en omgeving.

Bedrijvigheid in de Raambuurt, ca. 1907.

Stoomolieslagerij gebr. ten bepaalt eeuw het leven in o

Trillende te bed liggende omwonenden. 's Nachts schreeuwende, zingende en met persplaten gooiende arbeiders. Een gierende cirkelzaag houdt de mensen uit hun slaap. "Het is een vreeselijk lawaai", staat letterlijk in het proces verbaal dat klagende omwoners van de N.V. Stoomolieslagerij, voorheen Gebroeders Ten Hove, Bergpoortstraat 29 in

Deventer, ondertekenen. Wethouder J. Krooshof geeft "op heden den 4en September 1925, des voormiddags te 11 3/4 uur, op grond van de Hinderwet van 2 juni 1875 "de klagers gelegenheid hun bezwaren tegen 'Ten Hove' in te brengen.

De fabrikant heeft vergunning gevraagd "tot uitbreiding en wijziging der fabriek door bijplaatsing en ver-

plaatsing van verschillende machinerieën".

De heren G. Hamer, Ph.W. Fleers, H. L. Zoomers en de dames J. Steijssel en E. Wilmlink, geboren Tiekink, wonende Bergpoortstraat 15, 5, 17, 21 en 19 hebben veel bezwaren tegen Ten Hove's uitbreidingen.

Fleers' buitenmuren en het op de

binnenmuren geplakte behang scheuren. Hamer klaagt niet alleen, hij stelt ook maatregelen voor, "waardoor de rust 's nachts zooveel mogelijk zal worden gewaarborgd". Zomaar een fragment uit de historie van N.V. Stoomolieslagerij, voorheen Gebroeders Ten Hove aan de Deventer Bergpoortstraat. Die fabriek beheerst bijna een eeuw

'Vlammen vonden gretig voedsel in ledige olievaten van Ten

Op 22 juni 1924 staan de fabrieksgebouwen van Ten Hove in lichterlaaie. We citeren de Deventer Courant van 23 juni: "De vlammen vonden gretig voedsel in de ledige olievaten die hier opgestapeld waren; hoog, tot aan het dak, sloeg het vuur op." Emballage, houten vaten en vooral lijnzaadkoeken zijn "een prooi der vlammen". Citaat: "Dikke rookwolken stegen op, de kwalijke lucht van de brandende lijnkoeken was tot een eind in den omtrek waarneembaar". (...) "Terwijl ieders aandacht op het blusschingswerk geconcentreerd was, klonk uit één van de behouden gebleven gebouwen hulpgeroep, gevolgd door glaserinkel. Het bleek dat de fabrieksarbeider J. K. die de brandweer meehielp, door

een ruit gezakt was en hevig aan de pols bloedde. Hij werd door toegeschoten kameraden verbonden. Nog een ander ongeluk had plaats. Eén van de brandweermannen, een zekere Gildemeester, werd door vallend hout getroffen. Met een ontwrichte schouder is hij in het Ziekenhuis opgenomen. Op het terrein van den brand waren onder anderen de commissaris van politie, de heer A. P. van Tricht en eenige Raadsleden aanwezig. Den ganschen dag, hedennacht en ook nog vandaag is de brandweer in touw geweest om over de smeulende puinhoopen te waken. De oorzaak van den brand is onbekend. Het bedrijf ondervindt geen stagnatie."

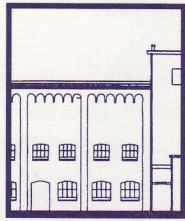

lang het leven, wonen en werken in de Raambuurt.

Grondaankoop

Ten Hove's verhaal in de Raambuurt begint op 12 maart 1881. Dan verkoopt notaris Jordens 'blok VI' van de voormalige vestingwerken. Wethouder meestermolenmaker

Gebroeders Ten Hove heet. (Het voert hier te ver daarover uit te wijden.) In elk geval beginnen de broers H.A.W. ten Hove en J. Holterman-ten Hove een nieuwe fabriek. De windoliemolen die sinds 1734 buiten de Noordenberg in bedrijf is, kan nog amper aan de toenemende eisen beantwoorden. De nieuw te bouwen stoomolieslagerij krijgt een plaats aan openbaar vaarwater.

Dat is een belangrijk gegeven. Jaarlijks stijgt de vraag. Snel neemt de productie toe. Herhaaldelijk

moet de olieslagerij uitbreidingen ondergaan, wil ze de concurrentie de baas blijven. Het hoofdbedrijf fabriceert raap- en lijnolie en produceert raap- en lijnkoeken en lijnmeel. Beter krachtvoer dan oliezaadkoeken voor melkvee is onbekend. Als nevenproduct is patentolie van enig belang. In 1906 zijn de omzetcijfers al vernegenvoudigd. Gebroeders Ten Hove ontwikkelt zich tot een grote op haar gebied. De N.V. bezit intussen even over de grens met Duitsland ook de Emmericher Dampfoelfabriek. Naburige landen beschermen

Overblijfsel van een oven gevonden

Onder het voormalige Hardonk/Meelbrugcomplex in Deventer is het overblijfsel van een oven. Deze bleek afkomstig te zijn van de terracotta-fabriek van Hamer. Dit bedrijf is na 1900 als de gresbuisenfabriek van Lavrillard verder gegaan op de plaats waar nu de Ford-garage aan de Zwolseweg gevestigd is. Het vondstmateriaal bestaat uit delen van ornamenten, terracotta kopjes en een gresbuis met het stempel "Hamer Deventer".

Herkent u dit?

Hieronder ziet u de gevel van de voormalige mineraalwaterfabriek in de Assenstraat. In het volgende nummer meer over dit stukje industrieel erfgoed in de Deventer binnenstad.

Bouwplaten Shell

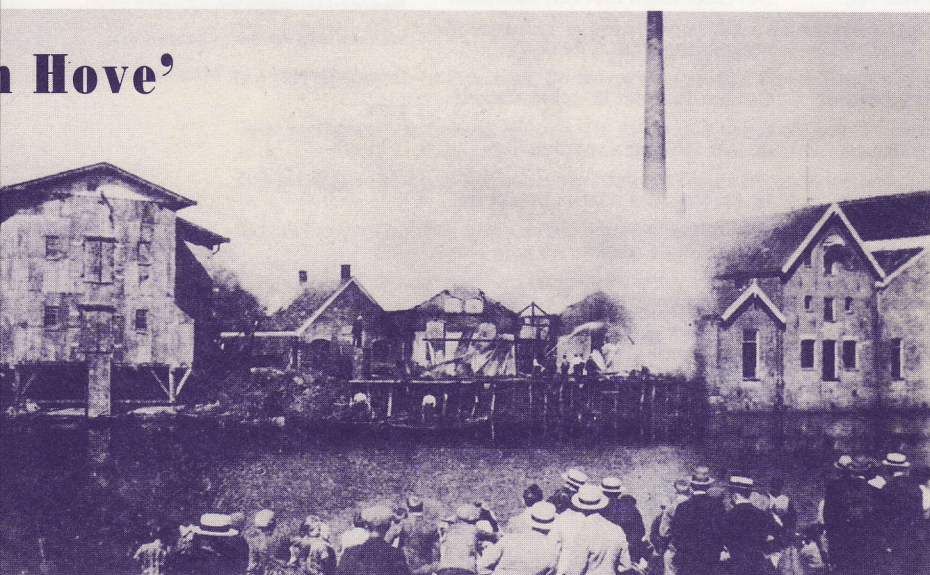
Het tijdschrift ShellVenster is gestart met het uitgeven van een serie bouwplaten. De eerste is de Roadtrain uit 1924, een tankwagen getrokken door een Chenard & Walcker. De tweede is een Shell-benzinepomp uit 1954. Wij hopen binnenkort voor belangstellenden enige bouwplaten beschikbaar te hebben.

Jaarverslag

Onlangs is het eerste jaarverslag van onze stichting verschenen. Hierin wordt verslag gedaan van al onze activiteiten vanaf de oprichting in juli 1995 tot en met december 1996. Het jaarverslag wordt onder meer gestuurd naar donateurs en gemeenten in ons werkgebied. Belangstellenden kunnen een exemplaar aanvragen bij het secretariaat, tel. (0570) 671049.

Hove de Raambuurt

Jan ten Zijthoff koopt twee kavels (samen 103 x 37 m²) voor f 17.106,40. Hij verkoopt 1295 m² grond (voor f 4900,-) aan Hendrik Albert Wouter ten Hove. Van harte ontwerpt architect M. van Harte, Assenstraat 6 in Deventer, een fabriek voor Ten Hove. Het is dan 1891. De fam. Holterman staat aan de basis van wat later de N.V. Stoomolieslagerij, voorheen

'Een grote mensenmenigte sloeg het blusschingswerk gade'

hun rechten tegen de felle concurrent uit Nederland. Vandaar de fabriek in Emmerich die in Deventer is gevestigd.

Ten Hove gezien vanaf de Mr. H.F. de Boerlaan in ca. 1907.

Grondstoffen

Als grondstoffen verwerkt de fabriek voornamelijk lijnzaad en raapzaad/koolzaad. Zeeschepen voeren die zaden via de zeehavens aan uit Argentinië, Noord-Amerika en Canada. Binnenschepen transporteren de lading via de voormalige Pothoofdsluis naar de Deventer eindbestemming. Arbeiders lossen de schepen eerst met een elevator en later met behulp van zogenoemde zuigers. Als de Tweede Wereldoorlog uitbreekt, is aanvoer van buitenlandse grondstoffen uitgesloten. De fabriek blijft zo goed en zo kwaad als het gaat draaien. Geallieerde bommenwerpers hebben het geregeld en vooral in 1944/'45 op de Wilhelminabrug voorzien. Rake klappen moeten de panden van Ten Hove incasseren. De schade is ernstig. Ook in Emmerich is het raak. De fabriek daar verdwijnt geheel van de aardbodem. Woningen vullen daarna het fabrieksterrein. Al in augustus 1945 arriveert het eerste schip met Argentijnse lijnzaad in Deventer. De oliefabriek krijgt een opknapbeurt. Gaandeweg verandert het fabricageproces. Na de oorlog ligt het accent op mengvoerders. Een nieuwe veevoederfabriek verrijst in 1955. Dat gebeurt op het terrein naast het

hoge gebouw, waar één van de panden van Wijers is weggebombardeerd. De Deventer architect

Postma ontwerpt de nieuwe fabriek. Het Deventer aanneemingsbedrijf Hardonk en Ebenau voert het uit. In 1956 overlijdt eigenaar/directeur Jac. B. ten

Hove. Op 1 juli 1965 verandert de statutaire naam opnieuw en wel in Olie- en Mengvoederindustrie Gebroeders Ten Hove N.V. De gemeente Deventer vervangt in maart 1972 de ophaalbrug in de Mr. De Boerlaan door een

dam. Zo raakt Ten Hove van de vaarweg afgesneden. Alleen spoorwagens en vrachtwagens kunnen nu nog de benodigde grondstoffen aanvoeren. Die omstandigheid levert Ten Hove vrij veel schade op. De gemeente Deventer komt met een financiële vergoeding over ... de dam. Golden Wonder koopt in datzelfde jaar 1972 de aandelen-Ten Hove. Vrij snel daarna breekt het einde van de oliefabriek aan. De machines verdwijnen en 'Ten Hove' houdt als olie-industrie op te bestaan. Uit een persbericht van 2 april 1987 blijkt dat ook

aan de sector mengvoerders van Ten Hove een einde komt. Met ingang van 1 mei 1987 neemt de Deventer Mengvoeder Centrale de mengvoederproductie van Ten Hove over. Op 1 mei 1987 verdwijnen de roerende goederen in de verkoop. Olie- en Mengvoederindustrie Gebroeders Ten Hove N.V. houdt definitief op te bestaan. Zij heeft dan een eeuw het wonen en werken in de Deventer Raambuurt bepaald.

Bronnenonderzoek

Het archief van (Stoom)olieslagerij Gebroeders Ten Hove, Bergpoortstraat, Deventer is nagevoeg geheel vernietigd. Als bronnen voor het historisch onderzoek van deze fabriek dienden: Deventer als Industriestad, 1907; Kamer van Koophandel en Fabrieken; Gemeentelijke Archiefdienst, Deventer; Rijksarchief Zwolle; Gesprek met ex-personeelslid; Rijkskadaster, Zwolle; Deventer Courant/Dagblad; Branchestudie olieslagerijen, uitgave PIE, 1995; Wandelen langs industriële monumenten in Deventer Raambuurt, J. L. M. Van de Laar 1996.

Colofon

Nijvertijd is een halfjaarlijks verschijnend bulletin van de Stichting Industrieel Erfgoed Deventer (SIED), bestemd voor donateurs en andere betrokkenen en geïnteresseerden. Donateur kan men worden door overmaking van: f. 25,- (of meer) voor particulieren, f. 50,- (of meer) voor organisaties, f. 100,- (of meer) voor bedrijven op rekening 65.56.06.459 van de ING Bank Deventer of Postbankrekening 415141 t.n.v. de Stichting Industrieel Erfgoed Deventer. Redactieadres: SIED, Brink 27-A, 7411 BS Deventer, tel. (0570) 671049 Dit nummer van Nijverheid kwam tot stand dankzij financiële steun van de Maatschappij tot Nijverheid en Handel, Departement Deventer en Reclameadviesbureau Allison Deventer.